

BACHELOROPPGAVE

INTEGRERING AV AFRIKANSKE FLYKTNINGER PÅ DET NORSKE ARBEIDSMARKEDET

av

Vibeke Rochmann

Bachelor i sosialt arbeid
SO530
Mai 2007

**INTEGRERING AV AFRIKANSKE
FLYKTNINGER PÅ DET NORSKE
ARBEIDSMARKEDET**

INNHALDSFORTEGNELSE

1.0 Innledning	1
1.1 Problemstilling og underspørsmål	1
1.2 Oppgavens oppbygning og avgrensning	2
2.0 Metode og anvendt litteratur	2
3.0 Et innblikk i eksiltilværelsen	4
3.1 Innføring i Introduksjonsloven med introduksjonsprogram	4
3.2 Tilbakeblikk på Afrika sin historie	6
3.3 Integrering og inkludering	8
3.4 Mestring- en del av integreringsprosessen	9
4.0 Tre forståelsesmåter å se innvandring på	10
4.1 Stempling/stigmatisering	10
4.2 Underklasse/fattigdomskultur	11
4.3 Selvoppfyllende profeti	11
5.0 Hva skjer når den tette oppfølgingen i Introduksjonsloven faller bort?	12
5.1 Hjelp til selvhjelp eller lært hjelpeløshet?	12
5.2 Hva viser forskningen?	12
5.3 Diskriminering på arbeidsmarkedet?	14
6.0 Vil arbeid kunne lette integreringsproblemet?	14
6.1 Hvorfor er det vanskelig for innvandrere å få innpass på arbeidsmarkedet?	15
6.2 Forklaring på lav sysselsetting blant ikke-vestlige innvandrere i Norge	16
6.3 Flyktninger: En stigmatiserende lavstatusgruppe?	17
7.0 Hvordan er levekårene til afrikanske flyktninger i Norge?	18
7.1 Er arbeidsmarkedet den viktigste arenaen for integrering?	18
7.2 Generelt om sosialhjelp	19
7.3 Bruk av sosialhjelp blant ikke-vestlige innvandrere	20
8.0 Avslutning	22
Litteraturliste	23

Vedlegg 1: Selvvalgt pensum

1.0 INNLEDNING

Afrikanske flyktninger er et relativt nytt fenomen i Norge. I løpet av en fem til syvårs periode har antall overføringsflyktninger steget, samtidig som det har vært en stor økning afrikanske asylsøkere til Europa og Norge (Østby, 2004). Dette skyldes utvikling av krig og fattigdom i den afrikanske delen av verden. Alle flyktningene som kommer til landet vårt har med seg drømmen om et bedre liv, for seg selv og sin familie. Men med seg i bagasjen har de kanskje ikke alt de trenger for å starte et godt liv i et annet land. Det er vanskelig å si hvordan de har integrert seg på det norske arbeidsmarkedet på så kort tid. Men statistikk viser at det ennå er langt unna målet til regjeringen om et inkluderende arbeidsliv (St.meld nr.49(2003-2004)). Afrikanske flyktninger er generelt ikke vant med sosiale institusjoner og vet ikke hvordan de skal forholde seg til velferdssystemet i Norge. Med de afrikanske flyktningene møter også hjelpeapparatet nye typer utfordringer, og det vil være viktig at sosial arbeidere i sitt arbeid har kunnskap og forståelse for denne type sosiale problem.

1.1 Problemstilling og underspørsmål

Med dette som bakgrunn, ønsker jeg i oppgaven å se nærmere på hvordan flyktninger som er ferdig i introduksjonsprogrammet, i henhold til Introduksjonsloven av 2003, klarer seg på det norske arbeidsmarkedet. Dette er en av faktorene som kan føre til et bedre liv i Norge. Nye innvandrere forventes å moderniseres over natten, noe "gamle" innvandrere som samene har brukt mange tiår på (Djuve, 2003). Og i den nye introduksjonsordningen, som er innført i alle kommunene fra 2004, er et av målene at innvandrere skal komme fortere ut i arbeid og bli økonomisk selvstendige.

Jeg har valgt følgende problemstilling: *Hvorfor er det problematisk å integrere afrikanske flyktninger på det norske arbeidsmarkedet?*

Jeg vil med denne problemstillingen se nærmere på årsakene til hvorfor afrikanske flyktninger har vanskelig med å integreres på det norske arbeidsmarkedet. I forbindelse med hovedproblemstillingen, vil jeg ta med noen underspørsmål som kan være med å belyse problemet i større grad. Spørsmålene kan være med å bidra til å systematisere de temaene jeg ønsker å ta opp i oppgaven og som jeg mener ligger til grunn for integreringsproblemet.

Hva skjer når den tette oppfølgingen i introduksjonsprogrammet faller bort?

Vil arbeid kunne lette integreringsproblemet?

Hvordan er levekårene til afrikanske flyktninger i Norge?

1.2 Oppgavens oppbygning og avgrensning

Jeg vil i første delen av oppgaven gå gjennom en metodedel, der jeg tar for meg litteraturen jeg har anvendt. Deretter vil jeg gjøre rede for eksiltilværelsen, med hovedfokus på Introduksjonsloven med introduksjonsprogrammet og integrering. Jeg har også tatt med historikk om Afrika for at leseren skal få et bredere innblikk i bakgrunnen til de afrikanske flyktningene. Videre vil jeg komme inn på de perspektiver og begreper jeg har valgt å legge vekt på i oppgaven, og vil senere i oppgaven drøfte disse ved hjelp av forskning og anvendt litteratur. Jeg har ikke delt oppgaven i en teori, og en analysedel, fordi jeg synes oppgaven blir mer oversiktlig med å ta opp temaene etter hvert. Jeg har avgrenset oppgaven med ikke å ta med så mye tall fra statistikken, men mer tolkningen forfatterne gir av de innsamlede dataene. Jeg vil bruke underspørsmålene i problemstillingen som disposisjon for oppsettet av oppgaven. Og på denne måten svare på problemstillingen underveis og til slutt komme med en oppsummering i avslutningen.

2.0 METODE OG ANVENDT LITTERATUR

I min oppgave har jeg brukt faglitteratur og statistikk. Faglitteraturen kan deles opp i to kategorier. Primærlitteratur vil si kunnskap som forskeren selv har samlet inn, for eksempel ved hjelp av den kvantitative metoden, der man for eksempel kan bruke spørreskjema. Man må her være oppmerksom på at empirien kan være noe påvirket av forfatteren. Jeg har ikke brukt primærdata i min oppgave. Sekundærlitteratur inneholder data som andre har samlet inn og presenterer i en forenklet form. Dette kan føre med seg en økt avstand til stoffet, og kan gjøre innholdet mindre pålitelig enn opprinnelsen. Ved bruk av sekundærlitteratur kreves det at jeg bør lese den mer kritisk og tenke over hvilke forhold som påvirker teksten (Jacobsen, 2002). Dette er en empirisk oppgave der jeg bruker statistikk og dokumenter som er sekundærdata, altså data andre har produsert som jeg anvender.

Jeg har brukt statistikk fra to kjente forskningsinstitusjoner i Norge, Statistisk Sentralbyrå og Forskningsstiftelsen Fafo. Jeg velger å ha med statistikk produsert av andre i oppgaven da disse er sentrale for å vise bildet på flyktnings situasjon på arbeidsmarkedet i Norge.

Litteraturen om temaet er god, derfor så jeg ikke nødvendigheten av å samle inn egne data til denne problemstillingen, samtidig som jeg har begrenset tid. Jeg har brukt rapportene som er skrevet om de statistiske undersøkelsene, og må på denne måten være oppmerksom på at forfatteren kan komme med subjektive meninger i tolkningen av materialet. Jeg forsøkte å finne statistikk som ikke var for gammel siden jeg ville vise bildet i dag, men den forskningen

som er gjort om ikke-vestlige innvandrere er noen år tilbake i tid. Det viste seg også etter hvert at det er gjort få undersøkelser, men at mange sentrale forfattere innenfor feltet innvandring har brukt samme materiale i sine bøker. Dermed fikk jeg et innblikk i hvordan materialet kan tolkes ut i fra ulike kontekster.

Jeg har skrevet om fortid og nåtid for å skape et helhetsinntrykk. På denne måten kan jeg vise bakgrunnen for at afrikanske flyktninger er i Norge, hvordan situasjonen er og hva som kan gjøres for å skape en bedre integrering. Til dette har jeg brukt historiske dokumenter, som er sekundærlitteratur. Jeg har brukt offisielle dokumenter, som for eksempel Stortingsmeldinger, for å vise den dagsaktuelle situasjonen.

Jeg har valgt forholdsvis mange bøker i min litteraturliste, dette er fordi jeg hadde vanskelig med å finne relevant stoff i få bøker. Temaet afrikanske flyktninger og arbeidsmarkedet omhandler ikke store avhandlinger og afrikanske flyktninger er ikke en stor gruppe i det norske samfunnet. Jeg vil understreke at jeg har brukt noe av litteraturen mer enn andre og vil trekke fram den i metodedelene.

Boken *"Mot en ny norsk underklasse"* av Unni Wikan (1995) har vært sentral i spørsmålet om integrering av innvandrere i det norske samfunnet i mange år. Hun er blant de mest kritiske forfatterne til hvordan regjeringen har taklet den nye innvandringen til Norge. Og hun er blant de få forfatterne som går så langt som å fastslå at Norge har fått en ny norsk underklasse. Hun er professor ved Sosialantropologisk Institutt på Universitetet i Oslo og har bred erfaring fra feltarbeid i ulike land, og er en sentral person i integreringsspørsmål.

Anne Britt Djuve er en annen sentral forfatter jeg vil trekke inn. Hun har gjennomført mange forskningsprosjekt og etter hvert skrevet mange avhandlinger om blant annet den nye integreringspolitikken i Norge, med fokus på Introduksjonsloven med introduksjonsprogrammet. I denne oppgaven har jeg brukt tre av hennes avhandlinger som alle ser på integrering av flyktninger.

Svein Blom er den forfatteren jeg har brukt når det gjelder statistikken til Statistisk Sentralbyrå. Han har forsket på levekår til ikke-vestlige innvandrere i Norge. Blom har gjort flere undersøkelser for Statistisk Sentralbyrå som omhandler innvandrere, og jeg anser han som en viktig representant for å vise hvordan innvandrere har det i Norge.

Jeg har valgt å ta med sitater og artikler fra aviser der dette kan være med på å gi mer liv i oppgaven, men har ikke lagt til noen tolkning til teksten. Jeg tolker heller ikke statistikken, men bruker forfatterens synspunkt, ut i fra de undersøkelser de har gjort og tolket. Fordelen er at mine personlige meninger ikke kommer fram i oppgaven, men det kan også være fare for at andre forfattere har tolket data på en subjektiv måte og dette må jeg som nevnt tidligere være bevisst når jeg bruker sekundærdata.

Halvorsen (2002) peker på at det er viktig når man bruker offentlige registre og publisert statistikk for å belyse et sosialt problem, som jeg har gjort i min oppgave, at man må være bevisst at de ikke bare inneholder kjensgjerninger. Dataene og begrepene som er brukt i rapportene inneholder tillagte verdier, og jeg må derfor være bevisst at dataene er samlet inn til et formål og lese dem kritisk.

3.0 ET INNBLIKK I EKSILTILVÆRELSEN

Dette kapitlet tar for seg Introduksjonsloven og introduksjonsprogrammet som ligger til grunn for integreringen av afrikanske flyktninger i dagens samfunn. Jeg beskriver så hvorfor afrikanske flyktninger lever i eksil i Norge. Videre tar jeg for meg begrepene integrering og inkludering, eksilkrise og mestring som en del av integreringsprosessen. På denne måten vil jeg gi en innføring i det som ligger til grunn når jeg tar for meg temaet integrering av afrikanske flyktninger.

3.1 Innføring i Introduksjonsloven og introduksjonsprogram

Introduksjonsloven, som er en forkortelse av lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere, er en forholdsvis ny lov. Den ble tatt i bruk i 2003, og ble obligatorisk for alle kommuner i 2004. Introduksjonsprogrammet gjelder for nyankomne utlendinger mellom 18 og 55 år som går inn under betegnelsen flyktning. Det vil si de som har fått innvilget asyl, har fått oppholdstillatelse på humanitært grunnlag, etter asylsøknad, har fått kollektiv beskyttelse i massefluktsituasjoner, er overføringsflyktninger med innreisetillatelse og er familiegjenforent til personer nevnt ovenfor (www.lovdatab.no). En ikke vestlig- innvandrere er en person fra Asia, med Tyrkia, Afrika og Sør- og Mellom- Amerika (St.meld nr.49(2003-2004)). I denne oppgaven vil jeg bruke begge begrepene om hverandre da arbeidsledighetsproblematikken omhandler begge gruppene.

Formålet med loven er å styrke nyankomne innvandreres mulighet for deltakelse i arbeidslivet, samt gi kommunene en bedre rettslig ramme for sitt integreringsarbeid med flyktninger. Utgangspunktet er at nyankomne flyktninger skal ha mulighet til å delta i samfunnet og bruke sine ressurser. Det er et mål fra staten at flyktingene skal klare seg selv økonomisk så raskt som mulig (Djuve, 2003).

Introduksjonsloven er svært streng og det er lite rom for skjønn. Det er fastsatte beløp som blir utbetalt på etterskudd hver måned. Det blir registrert fravær, altså om flyktingen møter opp til heldags introduksjonsprogram eller ikke, og om flyktingen har ugyldig fravær vil det bli trekk i introduksjonsstøtten. Det er også fastsatte engangsbeløp som blir utbetalt ved bosettingen. I tillegg kan flyktninger søke om bostøtte når de bor i kommunale boliger. Det setter i hovedsak ganske klare linjer for de økonomiske forholdene til flyktninger som er bosatt i en kommune. Overføringsflyktninger har også rett på universelle trygdeordninger når de har fått oppholdstillatelse. Introduksjonsprogrammet, som er hjemlet i loven, kan normalt vare inntil to år, og da er det forventet at flyktingene skal ha vært gjennom minimum norskopplæring, samfunnskunnskap og tiltak som forbereder til videre opplæring eller tilknytning til yrkeslivet. Dette kalles for grunnleggende kvalifisering. Kvalifisering handler om at flyktninger må lære seg de kunnskaper de trenger for å fungere i samfunnet og spesielt i arbeidslivet. Grunnleggende kvalifisering er den type informasjon flyktninger trenger å bli tilført den første tiden etter bosetting i Norge. Så kvalifisering er altså et virkemiddel for å lette integrering i det norske samfunnet (Gran & Scoufia, 2005).

Introduksjonsprogrammet er helårig og på full tid. Det lages individuelle planer til hver enkel flyktning. Flyktingene og kontaktpersonen fra Flyktingtjenesten opp en plan ut i fra tidligere skolegang og de mål man setter seg for videre skolegang eller arbeid i Norge. Planer for norskopplæring ved Voksenopplæringa følger som vedlegg til den individuelle planen (www.lovdatab.no).

Gjennom Introduksjonsloven er det gitt en rekke føringer på hvordan introduksjonsprogrammet i den enkelte kommune skal bygges opp. Sentrale elementer i forbindelse med arbeidsdelen i programmet er språkpraksis og arbeidspraksis. Den første praksisen, språkpraksis, er en metode i norskundervisningen. Den innebærer at flyktingene har praksis i en periode utenfor klasserommet i private eller offentlige virksomheter. Dette skal bidra til at flyktingene blir mer motivert til å lære seg norsk, øker sine språkferdigheter i

norsk og får et bedre innblikk i norsk arbeidsliv. Språkpraksisen skjer i regi av Voksenopplæringen som har ansvaret for norskopplæring av fremmedspråklige. Arbeidspraksis er et arbeidsmarkedstiltak. Det har som mål å øke den enkeltes mulighet på arbeidsmarkedet gjennom tilrettelagt arbeidstrening. Arbeidspraksis tilbys flyktninger som er sterkere språklig enn deltakerne på språkpraksis, altså de som er klare for arbeidslivet. Praksisen er ment som en kvalifisering til videre utdanning eller arbeid, lære om yrkeslivet og språket i Norge. Dette prosjektet kan være en døråpner til arbeidsmarkedet (Gran & Scoufia, 2005).

Om en flyktning velger å slutte eller ikke følger lovens bestemmelser, kan Flyktningtjenesten skrive han eller henne ut av programmet. De kan da ikke få tildelt plass igjen og vil da havne i en økonomisk trang situasjon. Norskopplæringen med de antall timer flyktningen er tildelt følger ikke denne ordningen. Mange flyktninger blir overført til Sosialtjenesten på grunn av sin økonomiske situasjon etter endt introduksjonsprogram (Gran & Scoufia, 2005).

3.2 Tilbakeblikk på Afrika sin historie

For å få en bedre forståelse av flyktninger fra Afrika har jeg sett på deres historie og kultur. Det er mange av de historiske hendelsene som har gjort utslag for at dette kontinentet har de problemene de har i dag. Afrika har som kjent vært under kolonimakter, og da det ble laget grenser ble det ikke tatt hensyn til hvor etniske grupper var bosatt. Så det ble en blanding av flere etniske grupper i flere land. Dette har i mange av landene ført til borgerkriger som har påført sivilbefolkningen store tap. Det er mye korrupsjon og et svært klassesdelt samfunn i mange av landene. Og det er generelt en forhandlingskultur, der man alltid diskuterer pris og gjerne kan betale seg ut av lovbrudd. Etniske nordmenn er vant til en individualistisk kultur, med individet i fokus og faste rammer, noe man kan se blant annet i det norske arbeidsliv med faste lover og regler. Den politiske utviklingen i Afrika følger verdenspolitikken. Det kan man se ved at det ble investert i afrikanske land under den kalde krigen, men da den var over var det ingen vestlige land som var interessert (Simensen, 2004).

Dette området er for stort til å kunne gå i dybden, men jeg vil gjøre rede for hovedskille mellom den afrikanske og den vestlige kulturen. Den kan skilles ved et kollektivistisk og et individualistisk livssyn. Der vesten er mer opptatt av individet er det for mange i Afrika viktigere med samholdet i familien. Jeg vil peke på noen forskjeller som kan gjøre utslag til konflikter. Når det gjelder synet på individet er det i vesten en selvfølge med frihet, likhet og

tanken om selvrealisering. I en kollektivistisk kultur er det gjensidig avhengighet blant slektninger og familiebandene som er sterke. Individet skal være lydige og oppofrende. Et eksempel på kulturforskjellen kan være hvordan jenter og gutter blir oppdratt. I vesten er det lagt mer vekt på likestilling, også når det gjelder å finne en partner. I mange kollektivistiske samfunn bestemmes valg av partner ut i fra økonomi og rang, og det er gjerne familien som bestemmer den utvalgte. De fleste afrikanske samfunn er svært mannsdominerende. Det vil for voksne individer uansett, hvor i verden man er født og vokst opp være vanskelig å legge bort de normer og verdier man er sosialisert inn i (Hylland, 2000).

Med stor fattigdom og krig er det etter hvert opprettet mange flyktningleirer i og utenfor landene med uroligheter. Mange av de afrikanske overføringsflyktingene har aldri opplevd krigen direkte, men er født og oppvokst i leirene. Leirene er bygd opp som lokalsamfunn, det finnes kanskje skole og helsestasjon i regi av hjelpeorganisasjoner. Men det er ingen arbeidsplasser, ingen butikker der man kan kjøpe mat, den blir sendt inn fra hjelpeorganisasjonene. Håpet til de internt fordrevne blir å få komme til et land i vesten og starte et nytt liv. Kun de heldige får komme som FN's overføringsflyktinger til blant annet Norge. Mange unge, afrikanske menn betaler dyrt til operatører for å komme til vesten som asylsøkere (www.odin.no).

Christian Horst (1988) har delt opp etniske minoriteters sosiale vilkår i Danmark. Jeg velger å bruke hans oppsett, da det kan sammenlignes med situasjonen i Norge på samme tid. Jeg vil påpeke at årstallene ikke er helt lik samme periode i Norge, men Horst oppsett viser trekk ved den første innvandrerbølgen på lik linje med Norge, for eksempel ble det innvandringsstopp i Norge i 1975 (Hylland, 2000). Perioden fra 1968-1973 kaller han *marginalisering* da den i stor grad besto av minoriteter som ble tilbudt jobber som etniske dansker ikke ville ha, de var såkalte fremmedarbeidere. De hadde dårlige levekår, og var ikke en del av samfunnet. Det ble i 1973 innvandringsstopp. Perioden etter som varte til 1983 har fått navnet *utstøting*, da mange av innvandrerne ble uten jobb og det ble satt krav om formaliserte dansk kunnskaper og endret skattelovgivning på en rekke områder. Det ble en sterkere markering av innvandrere som et sosialt problem. Etter 1983 og fram til i dag har perioden fått navnet *stigmatisering*. I det ligger det at innvandrerne i stadig større grad gjøres ansvarlig for sin sosiale situasjon. Og det blir av majoriteten påpekt en flyktnings- og innvandringsproblematikk. Nå vil jeg komme inn på begrepene integrering og inkludering som er viktige begreper i forhold til problemstillingen.

3.3 Integrering og inkludering

Begrepet segregering er det motsatte av integrering. Det betyr at grupper av mennesker eller miljøer lever atskilt. Når innvandrergupper lever atskilt fra nordmenn for eksempel i gettoer, er dette en form for segregering. Fysisk segregering kan også føre med seg sosial segregering fordi det ikke finnes et felles nærmiljø hvor folk treffes tilfeldig. Og mange innvandrergupper omgås bare sine etniske grupper, og har ikke noe kontakt med nordmenn og det norske samfunn. Dermed kan det være fare for sosial ekskludering. Assimilering er også det motsatte av integrering, det betyr at innvandrere oppgir sin egen kultur, tradisjoner og levesett og blir lik majoriteten. Dette skjedde for eksempel med samene. Regjeringen ønsker en integreringspolitikk, og ser assimilering og segregering som ytterpunkter på en tenkt skala. Likevel forekommer alle tre formene blant etniske minoriteter, forårsaket av innvandrerne selv for eksempel ved at mange velger å flytte inn til Oslo og bosette seg på samme område. En annen måte er ved at majoriteten av befolkningen, altså etniske nordmenn, kan utøve rasisme og diskriminering. Det kan komme til uttrykk direkte og andre ganger indirekte, for eksempel ved at innvandrere ikke får jobber de er kvalifisert til (Østby, 2004). Dette kommer jeg tilbake til senere i oppgaven under forskning.

Inkludering er et begrep som delvis blir brukt som erstatning for integrering og delvis som motsatt for ekskludering. Inkludering er et mer direkte begrep enn integrering, dette begrepet sier mer at noen, i dette tilfellet vi nordmenn, må åpne opp og invitere de andre inn, det ligger et ansvar hos befolkningen for å få til en endring. Regjeringen mener ansvaret normalt hviler på majoriteten, eller dem som har makt til å ekskludere mennesker. Dette kan være deltakelse i arbeidslivet, politikk, nabolag etc. Inkludering forutsetter samtidig villighet til å delta, og med dette begrepet blir det mer klart at samtidig som majoriteten og de med makt må inkludere innvandrere i samfunnet, særlig lokal samfunnet. Man kan stille spørsmålstegn ved om det også er en del av innvandreres jobb å ta imot, og være villig til å delta i det norske samfunnet (Østby, 2004).

Unni Wikan (1995) drøfter i sin bok: *Mot en ny norsk underklasse*, hva som egentlig ligger bak begrepet integrering. Og sier følgende om hva integrering henspeiler: *"Innvandrerens plikt til å fungere etter grunnleggende norske verdier og lære seg norsk, samtidig som nordmenn skal rydde rom blant seg selv for innvandreres spesielle væremåte og verdier"* (s. 147). Hun mener at uten en klar definisjon av hva som ligger i begrepet integrering, vil det bli opp til hvert enkelt individ å avklare det. Om integrering skal være mer enn en bosetting og

sosialhjelp til innvandrere, må dette komme fram, så det kan utvikles virkemidler som hindrer dannelse av en ny norsk underklasse. Hun mener videre at det ikke er tilfelle, slik regjeringen hevder, at grupper kan velge å stille seg utenfor samfunnet ved ikke å lære seg norsk og respektere grunnleggende norske verdier, når nettopp mange innvandrergupper gjør det.

En måte å forstå flyktnings tilpasning til et nytt liv i Norge, er å se på den første fasen i eksil som en krise. Eksilkrise er en normal prosess for barn og voksne med flyktningbakgrunn. Hvor en flyktning er i integreringsfasen, vil ha mye å si for hva han eller hun velger å gjøre med sitt liv. Det vil være individuelle forskjeller på hvordan flyktningene ser for seg sin nye tilværelse, og en eksilkrise er noe de fleste må gå gjennom. Denne kan man se for seg som en kurve som begynner på toppen, der man er lykkelig for å kunne starte et nytt liv i et fredelig land. Så begynner den å svinge nedover når alle utfordringene kommer, en hverdag man ikke er vant til og for mange et savn etter familiemedlemmer som kanskje er i hjemlandet eller bor i andre land. For mange vil kurven begynne å svinge oppover igjen med en følelse av å mestre, det å lære seg språket og bli kjent med samfunnet. For de som ikke kommer seg opp av den fallende kurven er det mange som lider av post- traumatisk- stress- lidelse, eller andre psykiske lidelser og trenger hjelp av det offentlige hjelpeapparatet. Det er for mange flyktninger vanskelig å bearbeide minnene fra krig og et ødelagt hjemland (Skytte, 2001).

3.4 Mestring- en del av integreringsprosessen

”Mestring er det å kunne beherske egne personlige ressurser, enten disse dreier seg om motorikk, følelser, intellekt eller sosial kompetanse” (Skytte, 2001 s.96). Når en samfunnsborger står uten arbeidsinntekt, ikke behersker det norske språket fullt ut og heller ikke har innsikt i det norske velferdssystemets regler og prosedyrer, kan det bli ganske vanskelig for han eller henne å få følelsen av å ha innflytelse på egen tilværelse, og ikke bare føle seg som et passivt redskap for krefter utenfor seg selv (Skytte, 2001).

Det er viktig å føle mestring i blant annet utdanning, arbeid og sosialt. Ved å skape et bedre liv for seg selv og familien vil mange flyktninger føle eksil tilværelsen lettere. Ved å ha en jobb å gå til blir dagene fylt med noe meningsfylt. I arbeidslivet er det også mye sosialt og mye av læringen av det nye samfunnet skjer nettopp gjennom arbeid og samhandling med andre mennesker. Mestring i nåtiden vil hjelpe å mestre fortiden. Det vil være lettere å se framover og starte et nytt liv når man har en plass å begynne. Det er en belastning både for

flyktninger og for langtidsledige å gå hjemme og ikke føle seg til nytte eller at man bidrar til fellesskapet (Halvorsen, 2002).

4.0 TRE FORSTÅELESMÅTER Å SE INNVANDRING PÅ

Jeg har valgt ut tre begreper som danner forklaringsgrunnlag for hvorfor afrikanske flyktninger ikke er en like stor del av det norske arbeidsmarkedet som etniske nordmenn. Disse begrepene blir også brukt senere i oppgaven under de ulike underspørsmålene til problemstillingen. Det første begrepet er fra Erving Goffman, nemlig stigma.

4.1 Stempling/ stigmatisering

Gjennom den passive integreringen kan flyktninger fort komme i en offerposisjon, og bli tillagt egenskaper som hjelpeløs. Ved slike kjennetegn og flere andre faktorer som ikke å mestre språket og stå utenfor arbeidsmarkedet kan flyktninger lett påføres et stigma. Det vil si en prosess der en person tilskrives bestemte egenskaper på grunn av enkelte tilfeldige handlinger. Goffmann (2000) nevner tre typer stigma. Den første er *fysiske misdannelser*, den andre er *karaktermessige feil* og den tredje er *slektsbetinget*. Stigmatisering av flyktninger vil i forhold til problemstillingen omhandle karaktermessige feil. Dette kan være ved å se på flyktningene som hjelpeløse, udugelige eller slue ved å utnytte sosiale systemer. Disse egenskapene kan ses på som å bryte med verdier i det norske samfunnet, som å arbeide framfor å være trygdet og å bidra til samfunnet gjennom skatt (Hatland, Kuhnle og Romøren, 2001).

Etniske minoritetspersoner som oppfattes som en kategori og ikke et individuelt menneske, kan reduseres på denne måten til annerledesheten og dette blir personen sitt stigma. Mennesker med definisjonsmakt er hovedkilden til at stemplingsprosesser settes i gang. Et eksempel på det kan være mediene som gir et bilde av innvandrere som snyltere av velferdssystemet. Stemplingen skjer gjennom flere prosesser, som til slutt kan føre til innskrenkninger i innvandreres sosiale muligheter, for eksempel begrenset adgang til arbeidsmarkedet. Disse stemplingsprosessene starter en ond sirkel, som ikke bare påvirker enkeltindividet, men som også går ut over hele innvandrergupper (Skytte, 2001). Dette fører meg videre til neste begrep, som jeg bare forklarer i korte trekk under denne delen av oppgaven.

Å bli marginalisert kan sammenlignes med å være på ytterkant på en tenkt skala. Med marginalisering mener en ofte grupper som beveger seg mellom en gråsoner mellom sosial integrasjon og samfunnsmessig utstøting. Det kan handle om sosial eller økonomisk marginalisering, som kan bety for eksempel utstøting fra fellesskapet og arbeidslivet, noe jeg kommer tilbake til senere i oppgaven (Halvorsen, 2002).

4.2 Underklasse/ fattigdomskultur

Giddens (1993) beskriver i sin bok hvordan underklassebegrepet ble innført i Storbritannia. Underklasse betegnet at etniske minoritetsgrupper sammenlignet med majoritetsgrupper sto i en annerledes, markant dårligere posisjon på arbeidsmarkedet, boligmarkedet og innenfor utdanningsinstitusjoner etc. Konklusjonen ble at dette skjedde på grunn av diskriminering. Og Giddens mente at rasisme sannsynligvis er den mest grunnleggende årsak til underklassesituasjon. Et annet begrep er fattigdomskultur, som vil si individer som ikke klarer å nyttiggjøre seg de muligheter som åpner seg for dem. Dette er individer som er blitt avhengige av velferdssamfunnet og er vant til å motta offentlige ytelser, og er dermed ute av stand til å bryte ut av avhengigheten på eget initiativ. De blir altså tillagt skyld i sin egen fattige livssituasjon. Et annet begrep på fattigdomskultur er lært hjelpeløshet, som jeg vil beskrive senere i oppgaven. Nå vil jeg ta for meg det siste begrepet som Robert Merton står for.

4.3 Selvoppfyllende profeti

Merton (1978) introduserte begrepet selvoppfyllende profeti, som handler om hvordan feilaktige forståelser av situasjoner kan mane fram atferder som gjør den feilaktige forståelsen blir sann. Dette kan være en forklaring på at en del flyktninger med høyere utdanning som ikke får jobb, til slutt gir opp og tar en jobb de egentlig er overkvalifisert for. Deres selvbilde forandres til slutt, dette kan blant annet skje ved at man blir påvirket av menneskene rundt seg. I stedet for å tenke at arbeidsledigheten representerer en overgang i livet, begynner flyktingen å tro at han eller hun ikke er egnet på det norske arbeidsmarkedet. Dette kan skje direkte gjennom blant annet mediene eller indirekte gjennom alle avslagene på jobbsøknader. Også flyktninger som ikke har høy utdanning kan oppleve selvoppfyllende profeti gjennom ikke å mestre det som det norske samfunnet krever, som blant annet språket og det å forsørge seg selv. Ved denne holdningen kan mange flyktninger tro at det ikke nytter å søke jobb, og dermed ikke gjøre en egeninnsats som kreves for å komme i arbeidslivet. Resultatet kan bli langvarig bruk av sosialstønad (Skytte, 2001).

5.0 HVA SKJER NÅR DEN TETTE OPPFØLGINGEN I INTRODUKSJONSPROGRAMMET FALLER BORT?

Med den aktive integreringen som følger introduksjonsprogrammet er det interessant å se hva som skjer når de afrikanske flyktningene er ferdig i programmet, som regel etter to år. Jeg vil i dette kapitlet se på flyktningen, og han eller hennes ressurser, altså på mikronivå. Videre vil jeg se på statistikken over gruppen ikke-vestlige innvandrere, det blir mer makro orientert.

5.1 Hjelp til selvhjelp eller lært hjelpeløshet?

Over hele verden og i alle samfunn finnes det en selvhjelpsideologi. Dette gjør individer fordi de vil og fordi de må, for å overleve. Mennesker liker å få bruke seg selv og mestre sin tilværelse, det er en nødvendighet og for mange den eneste muligheten de har. Enrico C. Cortes Jr. har uttalt: ” *Gjør aldri for mennesker hva de kan gjøre for seg selv. Det er det motsatte av lært hjelpeløshet*” (Wikan, 1995 s.158). Det Wikan undrer seg over er hvorfor denne selvhjelpsideologien, som særlig rår i fattige land, svikter når flyktninger og innvandrere kommer til Norge. Dette kan ha med at individer sosialiseres inn i et sosialt system, som vårt velferdssystem. Det kan være å begynne i feil ende når man introduserer flyktninger for økonomiske ordninger, som bidrar til at man ikke trenger yte noe tilbake, når det i det skjulte er det norske myndigheter krever, mener Wikan. Dette er det som kan kalles en *passiv integrering*, og som kan føre til avhengighet av velferdsgoder som sosialhjelp over lengre tid. Men det nye integreringsprogrammet innføres flyktninger inn i det norske arbeidslivet i de to første årene de er bosatt, og får på denne måten innlært at det er det som forventes av dem. Det blir en mer *aktiv integrering*, der flyktningene er med i samfunnet og bidrar til fellesskapet. Det som blir det neste spørsmålet er hva som skjer med flyktningene når de er ferdig i introduksjonsprogrammet og skal søke jobber i det ordinære arbeidsmarkedet, på lik linje med nordmenn. Mange ikke-vestlige innvandrere er arbeidsledige og har omfattende langvarig sosialhjelpsavhengighet. Dette viser også stor avstand mellom politiske mål for integreringspolitikken og de reelle levekårene til ikke-vestlige innvandrere (Djuve, 2001b). Jeg vil i neste avsnitt komme inn på statistikken.

5.2 Hva viser forskningen?

Undersøkelsen fra Statistisk Sentralbyrå: *Levekår blant ikke-vestlige innvandrere i Norge*, viser at ikke-vestlige innvandrere har lavere utdanning, mer arbeidsledighet (selv de med høy utdanning), lavere inntekt, er mer ensomme og lider oftere av psykiske lidelser enn resten av

befolkningen (Blom, 1998). Når det vises i statistikkene hvem som er de fattige, kommer det fram at det er ikke-vestlige innvandrere, langtidsledige og sosialhjelpøklienter. Uten å generalisere afrikanske flyktninger, vil jeg likevel hevde at flyktninger fra Afrika kommer inn under alle tre betegnelsene. Arbeidsledigheten blant innvandrere er tre-fire ganger høyere enn for befolkningen som helhet. For flyktninger er den fem- seks ganger så høy (Blom, 1998). Disse forskjellene har holdt seg stabil over en lengre periode. Grunnen til denne forskjellen kan være at innvandrere fra vestlige land og de nye EU- landene i hovedsak er arbeidsinnvandrere, mens flertallet av ikke- vestlige innvandrere er flyktninger. En stor andel afrikanske flyktninger har ikke bodd i Norge mer enn 5-7 år. Og statistikken viser at det er høyest registrert ledighet blant de som har bodd i Norge mellom 4- 6 år. Dette henger sammen med at flyktninger går gjennom et kvalifiseringsprogram før de blir arbeidssøkere, som nevnt tidligere i oppgaven og stiller da ikke som arbeidssøkere (SSB nr.2004/65).

Konklusjonene på Fafo- rapporten (2004:24): *Hvordan gikk det etterpå?*, viser at flyktningene kom raskere ut i arbeid med introduksjonsprogrammet. Både kvinner og menn kom raskere ut i ordinært arbeid sammenlignet med nyankomne flyktninger som ikke var bosatt i en av forsøkskommunene. I følge Fafo- undersøkelsen (2001): *Fra sosialhjelp til lønnet kvalifisering*, er en av forklaringene på resultatet, introduksjonsprogrammets virkemidler, som kvalifisering på fulltid, et tidlig møte med arbeidslivet, kontinuerlig tilbud om individuell oppfølging, samt utbetaling av egen økonomisk ytelse etter deltakelse i programmet, i forhold til den pasifiserende sosialstøtten. Men en utfordring som beskrives i rapporten er at personer med erfaring fra praktiske yrker og høyt utdannede opplevde liten grad av kompetanseuttelling i arbeidslivet. Integrering/ inkludering av voksne individer i det norske samfunnet skjer, som nevnt tidligere i stor grad gjennom arbeid. Altså vil det være en stor gruppe individer som faller utenfor samfunnet og som kan oppleve relativ fattigdom og sosial eksklusjon (Halvorsen, 2002). Rollen som sterk overlever med å tilhøre en klasse med utdanning og jobb, kan dermed fort endre seg til å bli en selvoppfyllende profeti med status som passiv klient (Merton, 1978). Ved at mange flyktninger med høy utdanning ikke får godkjent sin utdanning og at dette tar så pass lang tid på grunn av regelverket, kan mange oppleve et klassesdykk og dermed begynne å se på seg selv som en klient i det norske samfunnet (Djuve, 2001b). Når det i tillegg er rimelig å anta at jo mer marginalisert en klient er, desto vanskeligere vil overgangen til egenforsørgelse bli. Er det viktig for samfunnet å ta tak i problemene som kan ligge bak, for å skape en endring.

5.3 Diskriminering på arbeidsmarkedet?

Jeg vil nå komme inn på begrepet diskriminering, og se det i forhold til ikke-vestlige innvandrere på arbeidsmarkedet. Rogstad (2000) mener det skjer en statisk diskriminering. Det vil i følge Rogstad (2000) si at en velger bort en arbeidssøker på grunn av ytre egenskaper som hudfarge eller navn. Disse negative stereotype holdningene hos arbeidsgivere ser ut til å variere med konjunktursvinginger. Dette viser statistikk gjort av Statistisk Sentralbyrå (1998), der ikke-vestlige innvandrere ofte rapporterte at de følte seg diskriminert på arbeidsmarkedet. Selv om innvandrerne svarte slik, trenger ikke det være den objektive realiteten, da statistikken tar utgangspunkt i innvandrernes subjektive meninger.

Arbeidsledige innvandrere oppgir selv språk som en av årsakene til at de ikke har jobb. Og det blir også sagt av arbeidsgivere at det er kommunikasjon og manglende språkkunnskaper som er årsakene til at flyktninger og innvandrere ikke blir ansatt. I tillegg kommer usikkerheten rundt potensialet innvandrerer har til å gjøre en god jobb, noen ganger på grunn av manglende dokumentasjon, andre ganger på grunn av generaliserte holdninger til det som er fremmed (Halvorsen, 2002).

Statistikken til Statistisk Sentralbyrå (2004/65) viser også at de jobbene ikke-vestlige innvandrere får, i all hovedsak krever liten kompetanse. Dette kan være en form for diskriminering på arbeidsmarkedet, flyktningene kan føle seg marginalisert og stigmatisert, og dermed kan motivasjon til å arbeide som renholder med liten uttelling i forhold til å motta sosialstønad motiverer ikke til å arbeide. En annen form for diskriminering er det som har kommet fram i mediene om at jobbsøknader med utenlandske navn ikke kommer videre til intervju eller blir vurdert av arbeidsgivere. Dette kan også være en fallhøyde for innvandrere som forsøker å finne et arbeid. Etter mange nok avslag, kan innvandrerer gi opp sitt forsøk på å nå opp til nivået til etniske nordmenn (Jacobsen, 2004).

6.0 VIL ARBEID KUNNE LETTE INTEGRERINGSPROBLEMET?

Jeg vil i dette kapitlet ta utgangspunkt i regjeringen sitt mål med et inkluderende arbeidsliv og drøfter det ved hjelp av begrepene jeg har beskrevet tidligere i oppgaven. Jeg vil også komme med en forklaringsmodell på lav sysselsetting blant ikke-vestlige innvandrere. Her følger et utdrag fra Stortingsmeldinger som viser den dagsaktuelle situasjonen på temaet innvandrere og arbeid.

”Arbeidslivet er den viktigste arenaen for å bli en del av fellesskapet. Arbeidet har en egenverdi ut over inntekt, i form av sosial tilhørighet og muligheter for å realisere egne evner og ressurser. Målet om arbeid til alle gjelder selyfølgelig også for personer med innvandrerbakgrunn” (St.meld. nr.17 (1996-1997) s.54).

I følge Stortingsmelding nummer 30 (2000-2001), er det særlig innvandrere (definert som personer bosatt i Norge som er født i utlandet og som har mor med utenlands fødeland) som har problemer på arbeidsmarkedet. Sysselsettingsprosenten blant førstegenerasjonsinnvandrere er rundt 12 prosent lavere enn for alle bosatte. Det er særlig lav yrkesdeltakelse blant innvandrerkvinner. Arbeidsløsheten er også betydelig større enn blant nordmenn. For førstegenerasjonsinnvandrere fra Afrika var ledigheten i 2000 14 prosent, mens den var 10 prosent for innvandrere fra Asia og Øst-Europa. Særlig innvandrere som har kommet til landet som flyktninger, har store problemer på arbeidsmarkedet. Deres ledighet er dobbel så høy som blant innvandrere generelt.

6.1 Hvorfor er det vanskelig for innvandrere å få innpass på arbeidsmarkedet?

Som nevnt tidligere i oppgaven er det dessverre slik at mange innvandrere har problemer med å få innpass på det norske arbeidsmarkedet. Manglende arbeidserfaring, språkproblemer og kulturelle ulikheter mellom etniske nordmenn og innvandrere kan være noen av årsakene til at det er slik. Norske arbeidsgivere kan også ha problemer med å vurdere innvandreres kompetanse, og at det er mer risikofylt å ansette innvandrere (Berg, 1998). Arbeidsledighet handler ikke bare om penger, men også om sosialisering, identitet, autonomi med mer. Livskvalitet og arbeid henger sammen. Afrikanske flyktninger som ikke får innpass på det norske arbeidsmarkedet kan lett falle utenfor samfunnet helt eller delvis. Det kan skje en arbeidsmarginalisering som betyr at innvandrerene ikke deltar i samfunnet, eller blir presset ut av samfunnet (Halvorsen, 2002). Inkludering i arbeidslivet har gått mer over på hva arbeidslivet kan bidra med, og ikke bare et enveisperspektiv der alt står og faller på at det er innvandrerne som skal skaffe seg jobb. Det må være en prosess der begge parter samarbeider. Det er ikke alltid like lett å få til, da arbeidsgivere sitter med makta og krever mye av sine ansatte, samtidig som det er mange nye utfordringer for våre nye landsmenn og kvinner, blant annet ved å lære om arbeidslivet i Norge (Berg, 1998).

Årsaken til den høye ledigheten blant innvandrere fra spesielt Afrika kan i følge Halvorsen (2002), være at de har større risiko for å bli ledige som følge av at de fleste jobber i yrker med

lav eller ingen utdanning. Disse yrkene følger også konjunktursvingingene, og mange er midlertidig ansatt og jobber i bedrifter som er truet med nedbemanning. De som blir arbeidsledige, har større sjanse for å mislykkes i å komme tilbake på jobb. Og jo lavere botid i Norge, jo vanskeligere å komme på arbeidsmarkedet.

I følge Skytte (2001) er det to hovedårsaker til marginalisering av etniske minoriteter på arbeidsmarkedet. Den ene er at mange ofte har dårlige utdannings- og yrkesmessige kvalifikasjoner, i forhold til det som kreves på arbeidsmarkedet. I tillegg stilles det en rekke andre krav som for eksempel å kunne omstille seg til nye arbeidsoppgaver, ivareta et selvstendig ansvar, ta eget initiativ og en god samarbeidsevne med kolleger og andre. For flyktninger og innvandrere med en annen språklig, kulturell og sosial bakgrunn er dette mange krav å skulle oppfylle samtidig. Den andre årsaken Skytte (2001) peker på er at det finnes kulturelle og holdningsmessige barrierer hos private og offentlige bedrifter når det gjelder ansettelse av personer med innvandrerbakgrunn. Dette samsvarer med tidligere undersøkelser. Innvandrere som ønsker jobb må mestre en rekke utfordringer for å lykkes. Det er for mange innvandrere ikke kompetansen og ferdighetene som er til hinder. Men mange mangler kjennskap til de *formelle spillereglene*, som er lover og regler for eksempel arbeidsmiljøloven, og de *uformelle spillereglene*, som for eksempel det å møte presis på jobb (Berg, 1998). Dette fører meg videre til en forklaringsmodell på lav sysselsetting blant ikke-vestlige innvandrere. Og som en oppsummering på årsaker som gjør det vanskelig å integrere afrikanske flyktninger på det norske arbeidsmarkedet.

6.2 Forklaringer på lav sysselsetting blant ikke-vestlige innvandrere i Norge:

Som nevnt tidligere er målet med introduksjonsprogrammet å få flere flyktninger ut i arbeid raskere. Det blir påpekt fire hovedårsaker på lav sysselsetting blant flyktninger (Kavli, 2003):

- *Ressursforklaringer:* Flyktninger har mindre av de ressurser og kvalifikasjoner som er relevante for å lykkes på arbeidsmarkedet. Særlig manglende norskkunnskaper blir brukt som årsak til flyktninger og innvandreres lave yrkesdeltakelse.
- *Diskrimineringsforklaringer:* Flyktninger og innvandrere får ikke uttelling for sine kvalifikasjoner fordi befolkningen for øvrig lukker posisjoner for dem. Diskriminering kan skyldes rasisme eller at arbeidsgivere systematisk velger bort arbeidssøkere med minoritetsbakgrunn.
- *Kulturelle forklaringer:* Enkelte grupper med bakgrunn i tradisjoner, normer og forventninger lukker, ignorerer eller velger bort posisjoner for seg selv. Det kan være

at visse typer jobber er forbundet med statustap, på samme måte som at oppfatninger om kvinners rolle kan ha stor betydning for kvinners ønske om, eller mulighet til å ta seg en jobb utenfor hjemmet.

- *Institusjonelle forklaringer:* Et eksempel på institusjonell forklaring er at godkjenning av utenlandske utdanninger og kompetanse ofte er tidkrevende og mangelfull. Et annet eksempel kan knyttes til trygde- og sosialhjelpssystemet: Kontantstøtte og andre stønadsordninger kan tenkes å skape ”fattigdomsfeller”, som gjør at yrkesdeltakelse blir mindre økonomisk attraktiv enn mottak av ytelser.

Det kan tenkes at introduksjonsprogrammets mål om at deltakerne skal raskt ut i arbeid har overskygget vurderingen av hva den enkelte ville ha hatt igjen for en mer individuell kvalifisering. Flyktninger er mer avhengig av offentlige arbeidsformidlere enn nordmenn, og deltakerne i introduksjonsprogrammet har oftere fått jobb gjennom Flyktningkontoret enn andre flyktninger, dette kan være på grunn av arbeidspraksis og større nettverk. (Kavli, 2003).

6.3 Flyktninger: En stigmatiserende lavstatusgruppe?

I Norge, som mange andre vestlige land, er det dessverre slik at ytre etniske trekk og kulturelle eller religiøse kjennetegn blir ensbetydende med sosial status som ufaglært arbeidskraft. Sosial posisjon, lav inntekt og boforhold i lavstatusområder kan føre til at man i mange situasjoner sammenligner seg med andre i den etniske gruppen man tilhører, som også befinner seg i tilsvarende situasjon. Å bli stigmatisert kan svekke innvandrernes motivasjon til å finne en tilpasning til det norske samfunnet eller arbeidsplassen, og til å ta opplæring eller søke seg til andre jobber. Innvandrere vil unngå å bli konfrontert med krav som likestiller innvandrere og nordmenn i arbeidslivet og undergraver dermed egen motivasjon for å bedre situasjonen (Aakervik, 2005, s.40). På denne måten kan de ikke bedre sitt liv i Norge, og vil dermed forbli nederst på rangstigen som en ny norsk underklasse, som Wikan (1995) konkluderer med i sin avhandling. Merton (1978) vil hevde at flyktningene som ikke mestrer sin nye tilværelse vil oppnå en selvoppfyllende profeti, med et vedvarende negativt selvbilde som vil gjøre det vanskelig å komme seg ut av stigmaet som er konstruert.

I neste kapittel vil jeg skrive om levekår til afrikanske flyktninger. Jeg har levekår som et undertema i oppgaven, da jeg ser det som en viktig del av integreringen til det norske samfunnet og å være tilknyttet arbeid. I tillegg til det økonomiske med å ha et arbeid, vil de

sosiale faktorene også spille inn når en afrikansk flyktning skal bli kjent og komme inn i det norske samfunnet.

7.0 HVORDAN ER LEVEKÅRENE TIL AFRIKANSKE FLYKTNINGER I NORGE?

Arbeid er en av faktorene til bedre levekår, jeg har valgt å ha et eget kapittel om hva statistikken sier om levekår til afrikanske flyktninger. Jeg har hovedfokus på Stortingsmelding nummer 49 (2003-2004). Jeg tar også for meg sosialhjelp, som er en utvei for mange flyktninger som ikke når opp på arbeidsmarkedet. Den er viktig å se på i forhold til de økonomiske og sosiale problemer afrikanske flyktninger opplever.

7.1 Er arbeidsmarkedet den viktigste arenaen for integrering?

Innvandrerfamilier er preget av dårlig boligstandard, høy arbeidsledighet, lavlønnsyrker og dårlig helse. Dette er samme tilfelle som med etnisk norske fra lavere sosiale lag i samfunnet og langtidsledige. Det viser seg at det er mange av de samme levekårene som mangler eller ikke er tilfredsstillende for disse gruppene. Jeg velger derfor å trekke noen paralleller mellom flyktningfamilier og etnisk norske familier som lever under samme forhold. (Skytte, 2001).

Som nevnt tidligere er like muligheter, rettigheter og plikter viktige virkemidler for å skape det som blir omtalt som integrering. Det er mulig å være fullt deltakende på noen områder, og mindre på andre, det vil si ulikt integrert i ulike sammenhenger. Noen ganger kan det være vanskelig å skille mellom om bakgrunnen som flyktning skaper forskjellene, eller om det er slik at dårlige boforhold og en lav sosial status som gjør at levekårsforskjellene blir så store fra resten av befolkningen.

I Stortingsmelding nummer 49(2003-2004) fremheves det at arbeidsmarkedet er den viktigste arenaen for å skape gode levekår, og for å kunne gjennomføre en god integrering. Den sier videre at det er på arbeidsmarkedet mange av oss i yrkesaktiv alder greier å omsette våre kunnskaper og ferdigheter til økonomiske ressurser som vi deretter kan bruke til vårt livsopphold (mat, drikke, bolig, varme, klær, hobbyer, sosiale, begivenheter etc.), men også til å realisere de drømmer vi måtte ha om det gode liv. Det er på arbeidsplassen mange har sine viktigste sosiale kontakter utenom familien, og det er der vi kan hente anerkjennelse og bekreftelse på vår identitet. I et innvandrerperspektiv er dette viktig også gjennom at det ofte er på arbeidsmarkedet en kan lære seg de språklige og sosiale ferdigheter som er nødvendige og nyttige i Norge, og det er ofte slik at de som er i yrkesaktiv alder, men som likevel ikke har

arbeid, ikke oppfattes av sine omgivelser som fullverdige medborgere. Arbeidsmarkedet er både en arena hvor integrasjonsprosessen foregår, og en gruppes aktivitetsnivå på denne arenaen tas lett som uttrykk for hvorvidt gruppen er integrert eller ikke.

Ikke- vestlige innvandrere er generelt en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet. Forhold som påvirker yrkesdeltakelsen er botid i landet, innvandringsbakgrunn, utdanning, språkferdigheter, svingninger i arbeidsmarkedet og diskriminering. Regjeringen mener det å få flest mulig innvandrere i arbeid også er en investering i barns oppvekstvilkår. Dette er en klar overrepresentasjon blant barn som vokser opp i familier med lave inntekter, og blant barn med foreldre som står helt eller delvis utenfor arbeidsmarkedet. Å vokse opp i fattigdom øker sannsynligheten for lav inntekt i eget voksenliv, det påvirker også barnas skoleprestasjoner. Med å styrke foreldrenes kvalifikasjoner og tilknytning til arbeidsmarkedet vil barna få gode forbilder og rollemodeller i sine liv (Østby, 2004).

Da velferdspolitikken i Norge er lagt opp til å få flest mulig i arbeid, vil mangel på arbeid føre til lav inntekt. Og siden det er så vanskelig for mange innvandrere å komme inn på arbeidsmarkedet, er deres inntekter mye lavere enn resten av befolkningen. De har også større husholdninger som skal forsørges av den lave inntekten. Dette betyr mye for fattigdomsmønstret i Norge, selv om innvandrerbefolkningen ikke utgjør en stor prosent av befolkningen, med bare 7,3 prosent i 2003 (St.meld nr.49(2003-2004)). Flyktninger har spesielt lave inntekter, men sosialhjelpen bidrar til å løfte dem opp på nivå med ikke- vestlige innvandrere, men det er fortsatt langt til gjennomsnittet i Norge.

Jeg vil i neste avsnitt skrive om sosialhjelp blant ikke-vestlige innvandrere. Dette er et viktig tema er at det viser seg å være utbredt bruk av sosialhjelp blant enkelte grupper innvandrere, deriblant afrikanske flyktninger. Langvarig bruk av sosialhjelp kan bidra til å gjøre det vanskeligere å komme ut på arbeidsmarkedet, og det vil derfor være relevant i forhold til problemstillingen.

7.2 Generelt om sosialhjelp

Sosialhjelp er kun ment å være en subsidiær ytelse av kort varighet. Et viktig vilkår for utbetalingen er derfor at alle andre løsninger er prøvd før sosialhjelpen utbetales.

Sosialhjelpsloven har videre et todelt formål: inntekstsikring og rehabilitering. Sosialhjelpen skal sikre økonomisk og sosial sikkerhet for den enkelte, samt gjøre mottakeren i stand til å

klare seg selv. Sosialhjelpen kommer altså først inn når annen privat eller offentlig forsørgelse ikke strekker til. Sosialhjelpsutbetalingene er basert på en skjønnsmessig vurdering og ses i forhold til både søkerens egen inntekt og familiens totale inntekt, samt hvem søkeren forsørger og hvilke utgifter ytelsen skal dekke. Sosialhjelp gis normalt i form av kontantstønad, men kan i særlige tilfeller gis i form av lån eller rekvisisjoner. Sosialtjenesten kan også i særlige tilfeller yte økonomisk bistand til personer som trenger det for å kunne overvinne eller tilpasse seg en vanskelig livssituasjon dersom vilkårene for sosialhjelp ellers ikke er oppfylt (St.meld nr.49(2003-2004)).

Her følger et utdrag som viser hvordan sosiale problemer også kan føre med seg andre og større problemer. *”Tilstanden er alvorlig fordi innvandrerne og andre grupper av marginaliserte individer er i ferd med å skape et offentlig sosialt avhengighets- og fattigdomsproblem. Det som er særlig alarmerende er at innvandrerbarn vokser opp med arbeidsledige og offentlige understøttete foreldre, i relativ fattigdom og i bomiljøer som preges av store mangler. Vi aner konturene av hva som kan bli et nestegenerasjonsproblem. Barna ”arver” foreldrenes livssituasjon”* (Aftenposten 6.6.1995).

7.3 Bruk av sosialhjelp blant ikke-vestlige innvandrere

Begrepet langtidsmottakere benyttes oftest på gruppen av mottakere som har støtte i mer enn seks måneder. Ses det nærmere på denne gruppen viser det seg at det i 2002 var rundt halvparten av alle sosialhjelpsmottakere med innvandringsbakgrunn som hadde stønad i syv måneder eller mer, mens dette bare gjaldt i underkant av 30 prosent av mottakerne uten innvandringsbakgrunn. Det er flest sosialhjelpsmottakere fra Afrika. Ikke-vestlige innvandrere har som nevnt større problemer enn andre innvandrere med å komme inn på arbeidsmarkedet. Dette gir grunn til å forvente at denne gruppen også har et mer langvarig forhold til sosialhjelpssystemet enn andre grupper av mottakere. Særlig flyktningene får mye når de kommer, men utbetalingene reduseres med botiden. Innvandrerne utgjør som tidligere nevnt ikke så stor andel av det totale antallet sosialhjelpsmottakere, men andelen av denne gruppen som mottar sosialhjelp har vist seg å være relativt stor de første årene etter ankomst. Denne første perioden er preget av at innvandrere skal integreres i det norske samfunnet samtidig som de skal etablere seg på bolig- og arbeidsmarkedet. En konsekvens av disse spesielle behovene er at innvandrere med kort botid i gjennomsnitt får mer utbetalt enn andre grupper av sosialhjelpsmottakere (St.meld nr.49(2003-2004)).

To av ti sosialhjelpsmottakere har innvandringsbakgrunn. Den relativt høye andelen innvandrere som forsørgeres av sosialhjelp i en kortere eller lengre periode kan delvis forklares med at innvandrere som mottar sosialhjelp forsørger nesten fire av ti barn og syv av ti gifte som berøres av sosialhjelpsutbetalingene dette året, i følge Stortingsmelding nummer 49 (2003-2004). En forklaring på at sosialhjelpsmottakere med innvandrerbakgrunn forsørger en så stor del av barna og ektefellene ligger i alderssammensetningen blant innvandrerbefolkningen. Andelen yngre er større i innvandrerbefolkningen enn for befolkningen som helhet. Ved inngangen til 2003 var det vel 30 prosent av innvandrerbefolkningen i alder 25-39 år, mens den tilsvarende andelen for befolkningen som helhet var 22 prosent. En større andel av innvandrerbefolkningen enn den totale befolkning i Norge befinner seg altså i reproduktiv alder (St.meld.nr.49(2003-2004)).

Forskning fra Statistisk Sentralbyrå (1995): *Sosialhjelpsbruk blant innvandrere*, viser at det er en klar forskjell der enkelte grupper av innvandrere har større problemer med å skaffe seg inntekt av eget arbeid enn hva som er tilfellet for befolkningen ellers. Dette kommer fram av forskning som er gjort blant innvandrere som er ferdig i etableringsfasen og har vært bosatt i Norge mer enn 5 år. Det er høyest forbruk av sosialhjelp for innvandrere fra den tredje verden, afrikanere mottar mest sosialhjelp. Det er en sterk sammenheng mellom bosted og bruk av sosialhjelp i Norge. I de store byene er det dobbelt så mange sosialhjelpsmottakere for innvandrere, for flyktninger er det motsatt. Dette kan vise at det er vanskeligere å få innpass på arbeidsmarkedet utenfor byene og at det dermed også er så mange innvandrere som flytter inn til de store byene. Det kan og tenkes at mange innvandrere flytter inn til byene på grunn av andre mekanismer som for eksempel et sosialt nettverk med venner og familie fra samme minoritet.

Diskusjonen om hvorvidt den norske praksisen med sosialhjelp har bidratt til avhengighet og lært hjelpeløshet fremfor selvstendighet når det gjelder flyktingenes møte med sosialkontoret går flere år tilbake. Det er viktig at sosialhjelp skal være et sikkerhetsnett for å klare seg for dem som faller utenfor et system. Og de fleste innvandrere er under et system i begynnelsen, det er først når de skal klare seg selv etter introduksjonsprogrammet at problemene begynner. Sosialisering til rollen som klient medfører forskjellige konsekvenser for den enkelte. Lov om sosiale tjenester kan oppleves som en trygghet og rettighet i det nye landet. Å møtes med forventninger om at de ikke skal klare seg selv, kan oppleves negativt for selvfølelsen. Djuve (2001a) mener sosialhjelp kan også bidra passivt fremfor å motivere til bruk av egne ressurser,

og kan signalisere at vi ikke forventer noe av dem. Dette styrkes av Skytte (2001) som sier følgende: Nyankomnes sosialisering konsentrerer seg i stor grad om håndtering av de sosiale systemene. Over lang tid vil dette kunne bety avhengighet av det offentlige hjelpeapparatet og en passiv tilværelse for den enkelte. Dette kan oppleves stigmatiserende.

8.0 AVSLUTNING

Integrering er vanskelig og går langsomt, men er på rett vei. Integreringen må gå på begge veier, det må være opp til flyktingene å bli en del av det norske samfunnet. Samtidig som nordmenn må bli flinkere å inkludere innvandrere. Dette kan skje ved at både flyktingene og arbeidslivet, men arbeidsgivere i spissen, inkluderer disse individene på samme måte som med etniske nordmenn. Flyktingen må selv ha innsikt i sitt eget liv for å kunne komme videre i eksilkrisen. Det er mange positive tiltak som språk- og arbeidspraksis, og flyktingene får støtte når de er under introduksjonsprogrammet. Men det må ikke bli slik at de skal klare alt i løpet av to år, så blir de satt til å klare seg selv i et land de så vidt har begynt å kjenne. Det begynner bra med aktiv integrering, men er to år nok for å bli økonomisk uavhengig? Statistikken viser at ikke-vestlige innvandrere bruker lengre tid på integreringsprosessen, i følge Statistisk Sentralbyrå 6-7 år. Levekårsundersøkelser gjort blant ikke-vestlige innvandrere viser at det er store forskjeller mellom etniske nordmenn og innvandrere. Dette gjelder blant annet på boligmarkedet, arbeidsmarkedet og bruk av sosialhjelp. Wikan (1995) er blant de som mener Norge har fått en ny norsk underklasse. Samtidig viser også forskning at flyktinger med lengre botid i Norge klarer seg bedre i det norske samfunnet. Så kanskje er det tid som vil bedre integreringen av afrikanske flyktinger i Norge. Samtidig som Norge fører en aktiv integreringspolitikk gjennom introduksjonsprogrammet i henhold til Introduksjonsloven av 2003.

LITTERATURLISTE

Aakervik, Rolf Undset (2005): *Mangfold på jobben. Etniske og nasjonale minoriteter på norske arbeidsplasser*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Berg, Berit (1998): *Mangfold gir muligheter. Om innvandring på det norske arbeidsmarkedet*. I Nilssen, Tore (red.): *Mot et bedre arbeidsliv- en IFIM- antologi*. Bergen, Fagbokforlaget

Blom, Svein (1998): *Levekår blant ikke- vestlige innvandrere i Norge*. Rapport 98/16. Oslo, Statistisk Sentralbyrå

Djuve, Anne Britt, Kavli, Hanne Cecilie, Lund, Mona og Østberg, Tina (2001a): *Fra sosialhjelp til lønnet kvalifisering. Resultater fra forsøk med heldags introduksjonsprogram for flyktninger*. Forskningsstiftelsen Fafo

Djuve, Anne Britt (2001b): *Hvorfor brukes ikke effektive metoder i integreringsarbeidet?* Horisont nr.4/ 2001

Djuve, Anne Britt (2003): *Introduksjonsordning for nyankomne innvandrere- integrering eller overgrep? Søkelys på arbeidsmarkedet* 20, 2-11

Gran, Nina og Scoufia, Lena (2005): *Introduksjonsloven- steg for steg*. Oslo, Kommuneforlaget AS

Goffman, Erving (2000): *Stigma. Om avvigerens sociale identitet*. Oslo, Pensumtjeneste AS

Giddens, Anthony (1993): *Sociology*. 2.utg. Oxford, Polity Press

Halvorsen, Knut (2002): *Sosiale problemer. En sosiologisk innføring*. Bergen, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Hatland, A., Kuhnle, S. og Romøren, T. I (red.) (2001): *Den norske velferdsstaten*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS

Horst, Christian (1988): *Tolkninger av fremmede i Danmark i dag. I: Kristiansen, Kristof K. og Rasmussen, Jens R (red.): Fjernbilleder og fremmedhald.*

København, FN-forbundet, Gyldendal

Hylland Eriksen, Thomas og Arntsen Sørheim, Torunn (2000): *Kulturforskjeller i praksis.* Oslo, Gyldendal Akademisk

Jacobsen, Dag Ivar (2000): *Hvordan gjennomføre en undersøkelse? –Innføring i samfunnsvitenskaplig metode.* Kristiansand, Høgskoleforlaget

Kavli, Hanne Cecilie(2003): *Hvordan gikk det etterpå? En oppfølging av tidligere deltakere i forsøk med introduksjonsprogram gjennom telefonintervjuer og registerdata.* Fafo-notat 2004:24

Merton, Robert K.(1978): "Den selvoppfyllende spådom" i Østberg, Dag(red.): *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg.* Oslo, Universitetet i Oslo

Rogstad, J. (2000): *Mellom faktiske og forestilte forskjeller. Synlige minoriteter på arbeidsmarkedet.* Doktoravhandling. Oslo, Universitetet i Oslo

Simensen, Jarle (2004): *Afrikas historie.* Oslo, Cappelens Akademiske Forlag

Skytte, Marianne (2001): *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid.* Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS

Wikan, Unni (1995): *Mot en ny norsk underklasse. Innvandrere, kultur og integrasjon.* Kap.12 og 13. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Østby, Lars (2004): *Innvandrere i Norge- Hvem er de? Og hvordan går det med de?* Del 1 og 2. Statistisk Sentralbyrå nr.2004/65

Internettadresser:

Engebrigtsen, Ada og Farstad, Gunhild R.(2004): *Somalier i eksil i Norge*. [Internett]

Tilgjengelig på<<http://odin.dep.no/aid/norsk/tema/innvandring/publ/016081-220028/dok.bn.html>> [Besøkt 12.10.05 klokken 12.30]

Jacobsen, Lars(2004): *Innvandrere får ikke jobb- uansett*. [Internett]

Tilgjengelig på<http://www.absentia.no/artikkel.asp?action=display_artikkel&kategori_id=3&subkategori_id=14&id=570> [Besøkt 13.02.07 klokken 16.14]

LOV 2003-07-04 nr.80 (2003): *Lov om introduksjonsstønad for nyankomne innvandrere(introduksjonsloven)*. [Internett]

Tilgjengelig på<<http://www.lovdatab.no/cgi-wift/wiftldrens?/usr/www/lovdatab/all/hl-20030704-080.html>> [Besøkt 21.08.05 klokken 09.50]

Osmunddalen, Åne og Kavle, Trygve (1995): *Sosialhjelpsbruk blant innvandrere*. [Internett]

Tilgjengelig på<<http://www.ssb.no/www-open/samfunnsspeilet/utg/953/4.html>> [Besøkt 21.08.05 klokken 10.05]

Annen kilde:

Stortingsmelding nummer 17 (1996-1997): *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*.

Det kongelige kommunal- og regionaldepartementet

Stortingsmelding nummer 30 (2000-2001): *Langtidsprogrammet 2002-2005*.

Det kongelige kommunal- og regionaldepartement

Stortingsmelding nummer 49 (2003-2004): *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*.

Det kongelige kommunal- og regionaldepartement

Aviser:

Grunfeld, Berthold (1995): *Innvandrere, arbeid og fremmedfrykt*.

Aftenposten 6.juni